

BOOK REVIEW / NIRXANDINA PIRTÛKAN
ULUS VE ROMAN: FARS VE KÛRT ANLATISAL SÖYLEMİ
ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Haşim Ahmedzade, Weşanên Pêrî, 2003, Stenbol, 396 rûpel, ISBN: 975824597

Ebubekir GÖREN*

Article Type: Book Review // Nirxandina Pirtûkan
Received // Hatîn: 21.09.2021
Accepted // Pejirandin: 26.11.2021
Published // Weşandin: 30.11.2021
Pages // Rûpel: 151-154

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atif: Gören, Ebubekir(2021). Ulus Ve Roman: Fars Ve Kürt Anlatısal Söylemi Üzerine Bir Çalışma, *Kurdiname*, no. 5, p.151-154

Haşim Ahmedzade li Zanîngeha Exeterê di beşa Kurdî de akademîsyen e. Pîsporê edebiyata nûjen bi taybetî jî pîsporê edebiyata nûjen a Kurdî ye. Di vê pirtûkê de Ahmedzade ji perspektîfa romanê netewe û edebiyat nîrxandiye. Wekî qebûleke zanistî, wî jî roman ji bo avakirina fikra netewî û hişmendiya netewî, amûr û qada herî girîng a edebiyatê pejirandiye. Di vê mijarê de du neteweyên nêzikî hev nîrxandine ku her du jî mîletên Arî ne. Berovajî wekhevî (Arîbûn) û nêzîkbûnên wan (hevmalbatiya ziman) dijberiyên wan vegotine.

Faris di avakirina netewe-dewletê de bi ser ketine. Welatê wan, gel û zimanê wan azad e. Berovajî vê yekê welatê Kurdistan bindest û perçebûyî ye û zimanê wan qedexekirî ye. Erêniya rewş û dîroka Farisan bandora xwe li ziman û edebiyata wan kiriye. Negatîfiya rewşa Kurdistan û dîroka kurdan jî li ziman û edebiyata wan bandoreke neyînî kiriye. Ahmedzade dibêje ev xebat bi vê armancê hatiye nivîsîn: Roman di gel şiyarbûna hişmendiya neteweyî xurt bûye. Loma roman, sêsed sal piştî Ewropayê, di sedsala 19mîn de tê Rojhilata Navîn. Ev rewş bi şiyarbûn û birêxistinbûna neteweyan ve girêdayî ye. Weke Anderson jî dibêje roman xizmeta avakirina “cemaetên Xeyalî” dike.

Ahmedzade ji xeynî romanê li ser mijarên edebiyata Kurdî yên cûr bi cûr sekiniye. Yek ji wan jî ew pîrs e ku gelo berhemên kurdên kurdînenûs, ji edebiyata Kurdî tînen hesab kirin yan na. Ahmedzade di vir de fikrên çend nivîskarên kurd û biyanî dide û weke qebûla xwe wiha dibêje ku Edebiyata Kurdî divê bi kurdî be.

Her wiha Ahmedzade behsa perçebûn û dijavantaja kurdan û edebiyata Kurdî dike û hebûn û nebûna edebiyata Kurdî dike mijara niqaşê. Piştî niqaşeke dirêj tê wê encamê ku edebiyata Kurdî heye. Ahmedzade di vir de ji naverokê bêtir behsa ziman kiriye û girîngî daye kurdînenûsî. Lê nivîskarên din ên kurd ji bo edebiyata Kurdî di gel zimanî hişmendî, peyama û naverokê jî girîng dîtine. Bo nimûne, kurdekî Amedî, Sinêyî, Silêmanî yan jî Qamişloyî dema berhemekî edebî dide, naveroka wê berhemê kurdewarî ye? Tê de behsa dîrok, çand û zimanê

* Mezûnê Masterê yê Beşa Ziman û Çanda Kurdî. ebubekirgoren@gmail.com. Orcid ID: 0000-0002-6584-9166

kurdî tê kirin? Diyar e ku ev hêmayên hevpar ên berhemên edebiyata Kurdî (edebiyata bi Kurdî) ne.

Ahmedzade dibêje ku weke hemû gelên rojhilata navîn yan jî rojhilatê, edebiyata Kurdî de jî helbest her tim li pêşiya pêxşanê bûye. Ewqas ku hejmara helbestvanên Kurd ji hejmara helbestvanên Îngîlîz, Fransî û Japonî bêtir in. Ji bo edebiyata Faris, Tirk, Ereb, Ozbek û Filistiniyan jî ev rewş wiha ye. Pexşana Kurdî bi derketina rojnameya Kurdistanê (1898) hinekî pêş ketiye lê hukumraniya helbestê dîsa jî dewam kiriye.

Weşangerî ne tenê ji bo standartkirin û pêşketina ziman girîng e. Her wiha ji bo avakirina neteweyê jî xwedî roleke bingeîn e. Ji ber vê jî di sedsala bîstan de kurdên li her çar parçeyan jî li gorî şert û mercên rojê, li gorî qedexeyê û azadiya demê xebatên weşangeriyê kirine.

Li Îranê herçiqas qedexekirin hebe jî bi dehan kovar û rojname hatine weşandin. Li Iraqê jî xebatên weşangeriyê bi rewşa siyasî ve girêdayî bûye. Li wir ji her sê perçeyên din bêtir azadî û derfet ji bo Kurdî çêbûye. Li Tirkîyê heta salên 1960î tu tişt nehatiye weşandin. Ji wê demê heya niha weşangeriya Kurdî her roja ku diçe xurttir dibe. Li Sûriyê di bin navê Hawarê de xebatên girîng hatine kirin lê ji ber qedexeyê li wir jî navberên dirêj pêk hatine ji bo weşangeriyê. Noteke balkêş ji Binxetê ew e ku, Dewleta Sûrî dewletekî Ereb e û alfabeya fermî ya wê dewletê alfabeya erebî ye lê kurdên li wir alfabeya latînî (alfabeya Hawarê, alfabeya Celadet Bedirxan) bi kar tînin.

Di mijara pêşketina civakî de çapxane rolekî girîng listiye. Bo nimûne di dema Ronesansê de li Ewropayê bi milyonan pirtûk hatine çapkirin. Di sedsala 15an de li Ewropayê ji 20 milyonan zêdetir pirtûk hatine çap kirin. Sedsala 16an de jî di nava 150 milyonan heta 200 milyonan pirtûk hatine çapkirin. Vê pêla çapvaniyê rê ji bo protestaniyê jî vekiriye û di dîne Xrîstiyaniyê de pêvajoya Reformê destpêkiriye. Bi vê hincetê jî tevgerên rizgariya netewî destpêkirine. Çapxane sêsed salan dereng hatiye rojhilata navîn û loma jî neteweperwerî gelek dereng dest pê kiriye.

Ahmedzade tîkiliya rojname û romanê bi mînakên balkêş dide ber çavan. Li Ewropayê him rojname him jî roman di sedsala 18an de dest pê kiriye. Herwiha yekem rojnameya kurdî Kurdistan ji bo romana kurdî rê vekiriye. Zimanê kurdî bi rêya rojnameyê hatiye standartkirin û kod kirin. Pirsgirêk û kêmahiyên wê yên ji bo nivîsandina pexşankî ji holê hatine rakirin. Lê ji rojnameyê derbasî romanê nehatiye kirin. Di mînaka romana Tirkî de ev rewş wisa ye. Romanên pêşîn di rojname û kovaran de hatine weşandin. Lê di rojnameya (rojnameyên) Kurdî de hema bêje tu roman nehatine weşandin. Pêxşana edebî di romanên de weke kurteçîrok cî girtiye. Bo nimûne di kovara Gelawêjê de (1939- 1949) 82 werger û 32 Kurdî bi giştî 114 kurteçîrok hatine weşandin.

Destpêka rojnamegeriya neteweyên cîranên Kurdan wiha ye: Erebî (1828), Tirkî (1832) û Farisî (1837). Yekem rojnameya kurdî Kurdistan jî di sala 1898an de dest bi weşanê kiriye. Sedema dereng destpêkirina rojnamegeriya kurdî nebûna piştgiriya desthilatdariyê ye. Rojnameyên erebî, tirkî û farisî bi alikariya hikûmetan derketiye lê rojnameya kurdî ne bi piştgiriya hikûmetan lê li dijî astengkirina hikûmetan derketiye. Ji bo vê jî bi astengiyên mîna kêmbûna xwendevanan, qedexekirin û bêderfetiya çapkirin û belavkirinê re rûbirû maye. Dereng destpêkirina romana kurdî ji dereng destpêkirina rojnamegeriya kurdî ye.

Wergerên ji zimanên rojavayî ji bo her sê neteweyên cîran rolên girîng lîstine. Edebiyatvanên her sê zimanan gelek berhem ji zimanê orjînal wergerandine tirkî, erebî û farisî. Lê kurd bi du îstîsnayan ev derfet nedîtine. Wan, berhemên Ewropî ji zimanên serdest xwendine û dîsa ji zimanên serdest wergerandine kurdî, ne ji zimanên orjînal wergerandine. Lê kurdên Ermenîstanê ji zimanê rûsî, yê diyasporayê jî ji zimanên Ewropî wergerên girîng kirine. Piraniya van wergeran jî bo Kurmancî hatine kirin.

Di edebiyata Kurdî de çawa ku helbest li pêşiya pexşanê bûye çîrok jî li pêşiya romanê bûye. Ji bo çîrokan kovarên Kurdî bûne qadên weşan û jiyanê. Di kovarên navbera 1932-1946an li Sûrî û Lubnanê derketî de (Hawar, Ronahî, Roja Nû û Stêr) 187 çîrokên û 62 çîrokên werger hatine weşandin. Herwiha heta sala 1988an 166 pirtûkên çîrokan yê kurdî hatine weşandin.

Wekî destpêka çîroka Kurdî (Kurmancî) çîroka Fuat Temo ya bi navê “Şewêş” tê pejirandin. Ev çîrok di sala 1913an de kovara Rojî Kurd de hatiye weşandin. Bi Soranî jî yekem çîrok ji aliyê Cemîl Sa’îb ve bi navê Le Xewma (Di Xew De) di sala 1925an de di kovara Jiyanewe (Vejin) de hatiye weşandin.

Di her sê edebiyatên cîran de weke pexşan pêşî roman xurt bûye bi dû re çîrok pêş ketiye. Lê ji bo kurdî berevajî vê yekê çêbûye. Pêşî çîrok bi dû re roman xurt bûye. Gelek romannûsên kurd bi nivîsîna çîrokê dest pê kirine û pişt re jî derbasî romanê bûne. Ji bo vê yekê du sedem dikarin bînin diyar kirin:

1. Pexşana kurdî bîngeha xwe ji zargotina folklorê kurdî girtiye. Destan, hikayet û hwd. ji bo nivîsîna çîrokî guncavtir in. Herwiha fablên folklorê kurdî jî bi heman rengî bûn.
2. Ji bo nivîsîn, çapkirin, belavkirin û xwendina romanê derfetên aborî û pêşketina civakî pêwîst e. Ji ber wê jî roman di edebiyata Kurdî de dereng derketiye û dereng xurt bûye.

Ahmedzade ji bo pêşneketina romana Kurdî sedeman rêz dike û dibêje ku ji bo xurtbûna romana Kurdî pêwîst bû salên 80î û 90î bihatana. Lewra di van salan de him li Başûr statûyek hate standin, him diyaspora bi rêxistin bû him jî li Bakûr qedexeya li ser Kurdî sist bû. Diyaspora ne tenê ji bo romanê ji bo weşanên televîzyonê, çapkirina pirtûkên cur bi cur, perwerdehiya Kurdî û hwd. bûye qadeke girîng. Avantajeke din ya kurdên diyasporayê ew bû ku edebiyata gelên din ji zimanên wan ên orjînal xwendin. Bi vê riyê him roman çêtir nas kirin him jî ev roman ji zimanê wan ên eslî wergerandin Kurdî. Romana Kurdî ji ber guncaviya şertan li Rûsyayê di çarêka duyemîn ya sedsala bîstan de bi romana Erebe Şemo “Şivanê Kurmanca” dest pê kir.

Ahmedzade di dawiya pirtûka xwe ya hêja de li ser pênc romanên Farisî û pênc romanên Kurdî disekine. Deh romanên ji aliyê leheng, naverok, nasname, welat, netewe, dîrok, siyasat, jiyan, xweza û hwd. ve dinirxîne. Di van romanên de dide pey şopa bandorên rewşa Kurdan û Farisan a berovajî hev.

